

PITANJA ODGOVORI

ISTI I(LI) JEDNAK

Pripremajući oglas za novine, jedna se naša ustanova našla u nedoumici kako izraziti ono što želi, odnosno kako to reći što bolje. Pitanje je glasilo: ako se traže za dva radna mjesta dva radnika, ekonomist i pravnik, je li bolje napisati: *za oba su radna mjesta potrebni isti uvjeti* ili *za oba su radna mjesta potrebni jednaki uvjeti*, a to su završen fakultet i pet godina prakse. Odgovorili smo da mislimo da je bolje napisati *isti uvjeti*, jer oni su fakultet i praksa za oba radna mjesta. Na osnovi detaljnije analize riječi *isti* i *jednak*, od njihove obrade u rječnicima (jednojezičnim i dvojezičnim) do upotrebe u literaturi i dnevnoj praksi, smatramo da navedena upotreba nije samo bolja nego možda i ispravnija.

Riječi su, naime, *isti* i *jednak* polisemične. Njihova se semantička polja jednim svojim dijelom preklapaju pa bi se u takvim slučajevima mogli smatrati sinonimima, kako se to na prvi pogled čini i u navedenom primjeru oglasa. Budući da *isti* i *jednak* imaju i vrlo bliska i slična značenja, njihova je naizmjenična upotreba vrlo česta bez veće štete za prijenos željene obavijesti, jer ono što ne saznamo iz rečenice, saznat ćemo iz dodatne obavijesti, konteksta ili diskurza. Najveći problem iskrsava onda kada su u istom tekstu, rečenici, potrebna oba ili, kao što je slučaj u navedenom oglasu, kada se ne znamo odlučiti za jedan od njih.

Razmotrivši njihovu etimologiju, značenja i upotrebu pokušali smo naći „ključ” za njihovo razlikovanje u navedenim situacijama, tj. kada se čini da su sinonimi, što će ujedno objasniti i naš odgovor na postavljeno pitanje u vezi s novinskim oglasom.

Riječ *isti* je zamjenica identiteta i izvodi se od korijena *jes*, upravo od 3.1. sg. *jest* i temeljno mu značenje odgovara na pitanje *Koji*: upravo taj.

Riječ *jednak* je pridjev i izvodi se od *jedan* „unus” i nastavka *-ak*. Temeljno mu značenje odgovara na pitanje *kakav*: kao jedan, tj. sličan. Sintagma *kao jedan* kazuje osobinu i pretpostavlja i nameće usporedbu, u čemu i leži glavna raz-

lika prema zamjenici *isti*, jer je riječ uvijek o barem dva objekta. To njihovo temeljno značenje i razlikovanje izrazio je pjesnik Kranjčević u rečenici: „Isti (smo) i jednaci skupa.”

Značenje zamjenice *isti* podrazumijeva potpuno *podudarnost*, *identičnost*, *istost unutar jedne vrste*. Po svojoj gramatičkoj funkciji ona ističe identitet objekta uz koji dolazi i znači prvenstveno: koji nije netko drugi, a da bi se to njezino značenje pojačalo, često se upotrebljava sveza: *jedan te isti*. Ako se u toj njezinoj upotrebi zamjenica *isti* zamijeni pridjevom *jednak*, obavijest je potpuno drukčija. Evo nekoliko primjera: *Stanuju u istom hotelu. Sjedio je za istim stolom. Nosimo iste rukavice. Sutradan se ponovila ista pjesma*. Uvrštavanjem pridjeva *jednak* u te rečenice potvrda se identiteta, istosti objekta na koji se zamjenica *isti* odnosi zamjenjuje utvrđivanjem osobine tog objekta. To je sada *jednaki hotel*, *jednaki stol*, *jednaka pjesma* i *jednake rukavice*. Hotel, stol, pjesma, rukavice nisu objekti o kojima se govori u prvim rečenicama. To su novi, drugi objekti koji se *uspoređuju* s već spomenutim objektima iste vrste u kontekstu ili diskurzu.

Odnos riječi *isti* i *jednak* još bolje pokazuju primjeri: *Imaju istog oca* i *Imaju jednakog oca*. Kao i u prijašnjim primjerima, druga je rečenica jednoznačna: pridjev *jednak* znači: koji se (uglavnom) ne razlikuje od drugog (po kvaliteti, dimenziji, naravi, vrijednosti i sl.), dok iz prve rečenice ne možemo saznati jesu li oni braća od jednoga oca ili oni imaju samo vrlo slične očeve i nisu u krvnom srodstvu. Isto su tako i sve prijašnje rečenice sa zamjenicom *isti* dvoznačne, jer se *isti* može osjećati i u pridjevskoj funkciji (u Broz–Ivekovićevu rječniku ima i odrednicu pridjeva) pa se u rečenici npr. *Nosimo iste rukavice* možemo pitati i *koje rukavice* i *kakve rukavice*. Radi jednoznačne obavijesti, u takvim bi slučajevima bilo dobro ne upotrebljavati *isti* u pridjevskoj funkciji kako bismo i rekli ono što želimo reći, npr. *Nosimo jednake rukavice*, ali *ne iste* (svatko ima svoje rukavice).

Sa sličnim se primjerima stalno susrećemo u dnevnoj praksi, samo što automatski prelazimo

preko takvih „sitnih“ nijansi u značenju i jedino kad su nam istovremeno potrebne obje riječi, možda ćemo zastati u nedoumici koju će gdje upotrijebiti. Iznesena upotreba riječi *isti* i *jednak*, kada se oni naizmjenično upotrebljavaju i kada su primjeri s riječi *isti* dvoznačni, shematski bi izgledalo ovako:

oznaka		značenje
isti	→	jedan te isti
jednak	→	sličan

Budući da pridjev *jednak* znači *sličan*, da kaže *osobinu* i pretpostavlja *usporedbu*, a zamjenica *isti* *upravo taj, koji nije drugi, jedan te isti*, možemo reći da bi bilo dobro zamjenicu *isti* upotrebljavati kada je riječ o *tvrdnji bez usporedbe*, a pridjev *jednak* kada je riječ o *tvrdnji s usporedbom*. Evo još primjera koji takvu njihovu upotrebu jasno pokazuju: *Imamo iste haljine, ali više nisu jednake. Moja je već jako izbljedjela... Sjećaš li se paketa koji sam spremila u podne? ... Znaš li što je u njemu bilo? Ista ovakva haljina! A znaš li sto sam napisala na ceduljicu? „Draga moja, nadam se da ćemo se uskoro vidjeti i da nećemo imati jednake haljine.“*

S obzirom na problem od kojeg smo pošli, potrebno je nešto reći i o jednom vrlo raširenom značenju pridjeva *jednak* koje se nerijetko „pripisuje“ zamjenici *isti*, pa se i u dnevnoj praksi i u rječničkim obradama objiju riječi navode iste rečenice, npr. *Za mene ste svi isti/jednaki. Svi imaju ista/jednaka prava i iste/jednake dužnosti. Zakon je za sve isti/jednak.* Njihova se proizvoljna upotreba ne bi mogla objasniti jer je u navedenim rečenicama smisaono težište na *ravnopravnosti* bilo među ljudima, bilo pred zakonom i upravo se ne omogućuje nikakva prednost, izuzetak ili veće pravo jednoga objekta pred drugim. Zamjenica *isti* u tim rečenicama, a prema svom temeljnom značenju, sugerira nešto što nema mnogo smisla: u prvoj rečenici tvrdnja bi značila nerazlikovanje pojedinaca i njihovih posebnosti, u drugoj sugerira postojanje samo jednih prava i dužnosti za sve ljude, a u trećoj postojanje jednog, jedinstvenog zakona za sve ljude.

Svim smo se tim razmišljanjima približili objašnjenju našega odgovora na postavljeno pi-

tanje za novinski oglas, koji je glasio da bi bilo bolje (ispravnije) napisati: *za oba su radna mjesta potrebni isti uvjeti – završen fakultet i pet godina prakse.* Odgovorili smo tako jer se u tom primjeru zamjenica *isti* odnosi na opći zakonski propis o stupnju obrazovanja potrebnom za ta radna mjesta, a to je završen fakultet (i pet godina prakse). To je tvrdnja bez usporedbe pa bi se moglo napisati: *jedni te isti uvjeti*, jer je riječ o *potpunoj podudarnosti općih uvjeta* za oba radna mjesta na razini obrazovanja, a ne struke.

U skladu s iznesenom analizom i prema temeljnom značenju objiju riječi (*isti* – identitet, *jednak* – usporedba, sličnost), možda bi se mogla razlikovati njihova upotreba i u rečenicama koje se također navode u rječnicima i čuju u dnevnoj praksi sad s jednom sad s drugom riječi. Tako bi se mogle razlikovati npr. rečenice: *Bolujemo od iste* (jedne te iste) *bolesti* (npr. čir na želucu) i *Bolujemo od jednake* (slične) *bolesti* (npr. jedan ima čir na želucu, a drugi kroničnu upalu želuca, pri čemu su i poteškoće i terapija gotovo iste). Umjesto te dvije rečenice najčešće se čuje samo *Bolujemo od iste bolesti*, što za posljedicu može imati dvoznačnu i nepreciznu obavijest.

Vesna Zečević

ON JE ISTI MAJKA ILI ISTA MAJKA?

Studentica J. J. iz Zagreba pita što je od toga dvojega pravilno. Ona misli da je *On je ista majka*, a njezin otac da je *On je isti majka*. Otac to obrazlaže time što zamjenica *on* označuje muškarca pa se predikatni atribut mora slagati s rodom subjekta, a kći misli da se mora slagati s imenicom uz koju stoji, s imenskim dijelom predikata. I kako je čest običaj u takvim prilikama, pala je oklada pa mole da mi presudimo.

Kad bi o tome mogli naći odgovor u našim gramatikama, mogli bismo ih uputiti na određeno mjesto u gramatici pa neka odluku tamo pročitaju. Ali kako u našim gramatikama odgovara na to pitanje nema, mislim da će biti korisno da na nj odgovorimo javno.